

Довідка про результати вивчення та узагальнення практики застосування адміністративними судами Закону України «Про судовий збір»

На виконання плану роботи Вищого адміністративного суду України на друге півріччя 2014 року у Вищому адміністративному суді України здійснено вивчення практики застосування адміністративними судами положень Закону України від 8 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір» (далі також – Закон про судовий збір, Закон № 3674-VI).

Статтею 87 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначено, що судовий збір разом з витратами, пов'язаними з розглядом справи, належить до судових витрат. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

До набрання чинності таким законом порядок сплати і розміри судового збору визначалися за правилами, встановленими пунктом 3 розділу VIII КАС України.

У зв'язку з таким врегулюванням окреслених відносин Верховна Рада України прийняла Закон про судовий збір, який набрав чинності 1 листопада 2011 року. Цей Закон визначає правові засади справляння судового збору, платників, об'єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору.

Водночас сплата судового збору не повинна перешкоджати доступу до правосуддя, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати законну мету¹.

З огляду на це адміністративні суди зобов'язані забезпечити доступ до суду з неухильним дотриманням вимог Закону про судовий збір, у тому числі й щодо відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати.

Законом про судовий збір істотно змінено порядок обчислення судового збору.

Так, цей платіж визначається з розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня календарного року, в якому заявник звертається до суду (ч. 1 ст. 4 Закону № 3674-VI), а не з неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Законом про судовий збір розширено список документів, за звернення до суду з якими справляється судовий збір. Зокрема, його дію поширено на заяви про забезпечення позову, про забезпечення доказів, про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги, за видачу судами документів тощо.

Також цим Законом змінено систему пільг зі сплати судового збору, а зарахування його здійснюється до спеціального фонду Державного бюджету України.

Під час вирішення питання про відкриття провадження у справі або/чи прийняття до розгляду документа, що є об'єктом справляння судового збору, суддя-доповідач, серед іншого, повинен перевірити відповідність сплаченої суми судового збору розміру ставок, встановлених Законом про судовий збір, порядку сплати судового збору, а у разі відсутності документа про сплату судового збору перевірити наявність пільг зі сплати цього платежу.

Також на стадії відкриття провадження у справі суддя-доповідач вирішує питання про відстрочення чи розстрочення сплати судового збору, зменшення розміру цього платежу, що підлягає сплаті, або звільнення від його сплати. Стосовно прийняття до розгляду документа, який є

об'єктом справляння судового збору і не є підставою для відкриття провадження у справі, окреслені питання вирішуються на будь-якій стадії провадження у справі.

Як показав аналіз рішень судів першої та апеляційної інстанцій, Вищого адміністративного суду України, ухвалених із застосуванням Закону про судовий збір, інформації, наданої апеляційними адміністративними судами за результатами вивчення судової практики з цього питання, у правозастосовній діяльності судів виникає чимало проблемних питань.

Вивчення наданої інформації дозволило визначити межі узагальнення та сформулювати його мету, якою є виявлення відмінностей у застосуванні положень Закону про судовий збір, з'ясування причин їх виникнення, вироблення пропозицій для забезпечення однакового застосування вимог цього Закону.

Об'єкти справляння судового збору

Статтею 3 Закону про судовий збір визначено об'єкти справляння судового збору з розподілом на ті, за які судовий збір справляється (ч. 1 ст. 3 Закону № 3674-VI), і ті, за які цей збір не справляється (ч. 2 ст. 3 Закону № 3674-VI).

У ході проведення узагальнення встановлено, що певні труднощі в судів виникають стосовно застосування пункту 13 частини другої статті 3 Закону про судовий збір.

Згідно з цим пунктом судовий збір не справляється за подання позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду.

Вивчення судової практики показало, що мають місце випадки, коли позивачі, звертаючись до суду з вимогами про оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, звертають увагу суду на те, що вони звільнені від сплати судового збору відповідно до пункту 13 частини другої статті 3 Закону про судовий збір. Такі випадки є свідченням неправильного розуміння предмета регулювання цього положення.

Стаття 56 Конституції України визначає право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Таке право також закріплено у статтях 1167, 1173–1175 Цивільного кодексу України.

Цими статтями встановлено обов'язок держави, Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування відшкодувати шкоду, завдану фізичній або юридичній особі:

незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень (статті 1167, 1173);

незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 1174);

урезультаті прийняття органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування нормативно-правового акта, що був визнаний незаконним і скасований (стаття 1175).

Ці норми Конституції України та Цивільного кодексу України є нормами прямої дії, оскільки будь-яка юридична чи фізична особа має право на їх підставі звернутися до суду з позовом про відшкодування такої шкоди (матеріальної чи моральної). Так, пунктом 4 частини четвертої статті 105 КАС України передбачено, що адміністративний позов може містити вимогу про стягнення з відповідача – суб'єкта владних повноважень коштів на відшкодування шкоди, завданої його незаконним рішенням, дією або бездіяльністю.

Застосовуючи положення пункту 13 частини другої статті 3 Закону про судовий збір адміністративні суди звертають увагу на те, що це законодавче положення поширюється лише на вимогу, яка визначена пунктом 4 частини четвертої статті 105 КАС України.

Відповідно до частини другої статті 21 КАС України вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше вимоги про відшкодування шкоди вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства.

Зміст цієї норми вказує на те, що вимозі про відшкодування шкоди передують вимога про встановлення порушення прав, свобод та інтересів позивача. За такого правового врегулювання вимога про відшкодування шкоди не є об'єктом, за який справляється судовий збір. Водночас за вимогою, яка їй передують, такий платіж сплачується.

Як приклад такого правозастосування можна навести ухвалу Вищого адміністративного суду України від 9 квітня 2014 року (38184501), в якій суд зазначив, що положення пункту 13 частини другої статті 3 Закону про судовий збір не поширюється на позов з вимогами про визнання дій протиправними, скасування постанови про закінчення виконавчого провадження та поновлення виконавчого провадження.

Указаний у пункті 13 частини другої статті 3 Закону № 3674-VI перелік суб'єктів владних повноважень не є вичерпним, важливим при цьому є те, щоб шкода, про відшкодування якої зазначається в позовній заяві, була заподіяна під час виконання ними своїх владних (управлінських) функцій.

Визначений частиною другою статті 3 Закону № 3674-VI список об'єктів, за які судовий збір не справляється, не є вичерпним. За загальним правилом судовий збір справляється лише у випадках, визначених законодавством.

Розміри ставок судового збору

Розміри ставок судового збору визначені статтею 4 Закону про судовий збір.

Законом України від 19 вересня 2013 року № 590-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору», який набрав чинності 23 жовтня 2013 року, статтю 4 Закону про судовий збір доповнено частиною третьою такого змісту: «Під час подання адміністративного позову майнового характеру сплачується 10 відсотків розміру ставки

судового збору. Решта суми судового збору стягується з позивача або відповідача пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимоги».

Цим Законом статті 1, 2, частину першу статті 3 Закону про судовий збір доповнено положенням про справляння судового збору на підставі судового рішення².

Як свідчить вивчення актуальної судової практики, внесені до частини третьої статті 4 Закону про судовий збір новації по-різному зрозуміли як суб'єкти звернення до суду, так і суди.

Наприклад, заявники в деяких випадках, не обмежившись застосуванням цієї норми безпосередньо при поданні позову майнового характеру до суду, намагалися поширити її дію також і на подальші свої процесуальні звернення у справі, зокрема при поданні апеляційних скарг. Суди правильно залишають такі апеляційні скарги без руху та надають при цьому скаржникові строк виправити виявлені недоліки та сплатити судовий збір за подання апеляційної скарги у повному розмірі. Про це, зокрема, свідчать ухвали Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 3 січня 2014 року (37507143), Львівського апеляційного адміністративного суду від 15 квітня 2014 року (38432366), Житомирського апеляційного адміністративного суду від 30 січня 2014 року (37032853), Харківського апеляційного адміністративного суду від 28 березня 2014 року, (38020673), Київського апеляційного адміністративного суду від 31 березня 2014 року (38073234) та від 2 вересня 2014 року (40496738).

Вивчення матеріалів узагальнення показало, що в судовій практиці адміністративних судів першої інстанції питання щодо застосування частини третьої статті 4 Закону про судовий збір виявилось чи не найскладнішим.

Аналіз змісту цієї норми дозволяє дійти висновку про те, що цим приписом адміністративні суди першої інстанції наділено повноваженням вирішувати питання про стягнення коштів (решти суми судового збору) з позивача або відповідача. Частиною сьомою статті 6 Закону № 3674-VI встановлено, що розподіл судового збору між сторонами та перевірка повноти сплати судового збору здійснюється відповідно до процесуального законодавства.

Зазначене стало причиною поширення на дії з приводу стягнення решти суми судового збору положень статті 94 КАС України, якою встановлено розподіл судових витрат, у той час коли вирішення питання про стягнення решти суми судового збору та розподіл судових витрат є різними процесуальними діями.

Це породило всудовій практиці низку проблемних питань, серед яких питання щодо:

- порядку стягнення решти суми судового збору;
- формулювання резолютивної частини рішення про стягнення решти суми судового збору;
- оформлення виконавчого листа про стягнення решти суми судового збору та порядку його видачі;
- розподілу судових витрат під час вирішення справи.

У другому реченні частини третьої статті 4 Закону про судовий збір зазначено, що решта суми судового збору стягується з позивача або відповідача пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимоги.

Зі змісту цієї норми вбачається, що стягнення судового збору здійснюється судом лише у разі, коли справа розглядається з прийняттям постанови.

Умови присудження судових витрат визначені залежно від правомірності поданого позову.

Так, у разі задоволення адміністративного позову повністю судовий збір стягується з відповідача, у разі відмови в задоволенні позову – з позивача. У разі часткового задоволення позову – пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимоги з відповідача та позивача відповідно.

Аналіз судових рішень дає підстави зробити висновок, що у судовій практиці мали місце непоодинокі випадки, коли адміністративні суди першої інстанції, задовольняючи позовні вимоги, безпідставно стягували судовий збір з позивача. Проте ці помилки своєчасно виявлялися та виправлялися апеляційними адміністративними судами, зокрема Донецьким апеляційним адміністративним судом у постановках від 15 квітня 2014 року (38253716), від 23 квітня 2014 року (38420932), від 14 липня 2014 року (39732131).

Також з буквального тлумачення норми частини третьої статті 4 Закону про судовий збір (вживання слова «решта») можна зробити висновок, що стягнення 90 відсотків розміру ставки суми судового збору може бути здійснено лише за умови сплати 10 відсотків розміру ставки судового збору.

Однак якщо така сплата не була попередньо проведена, то за відповідних обставин та підстав з позивача стягується 100 відсотків розміру ставки судового збору.

Водночас у разі задоволення позову і сплати позивачем 10 відсотків розміру ставки судового збору з відповідача стягується цей розмір на користь позивача та 90 відсотків розміру ставки судового збору до Державного бюджету України.

Звільнений від сплати судового збору позивач не сплачує 10 відсотків розміру ставки судового збору, у зв'язку з чим у суду відсутні правові підстави для стягнення решти суми судового збору з такого позивача у разі відмови в задоволенні позову.

Якщо відповідач звільнений від сплати судового збору, то й відповідно судовий збір з нього не стягується. Тобто в разі задоволення адміністративного позову повністю судовий збір з відповідача, звільненого від сплати судового збору, не стягується, а у разі часткового задоволення позову у справі, в якій відповідач звільнений від сплати судового збору, судовий збір стягується лише з позивача пропорційно до відхиленої частини вимоги з урахуванням попередньої сплати 10 відсотків розміру ставки судового збору.

Цей висновок ілюструє постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду від 10 червня 2014 року (39349804).

Водночас якщо відповідач звільнений від сплати судового збору, а позивач його сплатив, то у разі задоволення позову на користь позивача стягується сплачений розмір судового збору з Державного бюджету України або відповідного місцевого бюджету (ч. 1 ст. 94 КАС України).

Усі свої міркування щодо осіб, з яких судовий збір стягується, та щодо розрахунку суми судового збору, яка підлягає стягненню, суд викладає в мотивувальній частині судового рішення. У резолютивній частині постанови з цього приводу формулюється припис про присудження судового збору.

Вивчення судових справ показало, що суди по-різному формулюють резолютивну частину рішення щодо стягнення решти судового збору.

Нижче наведемо окремі типові приклади:

«Стягнути з ОСОБА_1, реєстраційний номер ОКПП – НОМЕР_1, решту суми судового збору в розмірі 1644 (одна тисяча шістсот сорок чотири) грн. 30 коп.» (додаткова постанова Херсонського окружного адміністративного суду від 12 серпня 2014 року, 40113798);

«Стягнути з Приватного підприємства «ПАТРОН КРЕАТИВ ГРУП ЮКРЕЙН» (65062, м. Одеса, провул. Полуничний, 31, кв. 112, код ЄДРПОУ 36851379) на користь Державного бюджету України судовий збір у розмірі 1548,44 грн. (додаткова постанова Одеського окружного адміністративного суду від 7 квітня 2014 року, 38073709);

«Стягнути з Приватного акціонерного товариства «Комета» на користь Державного бюджету України судовий збір у розмірі 4384,80 грн.» (постанова Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 3 квітня 2014 року, 38010413);

«Стягнути з Державного бюджету України на спеціальний рахунок Державної судової адміністрації України (банк одержувача – ГУ ДКСУ у Вінницькій області, код банку 802015, р/р 31219206784002) судовий збір у сумі 1548 (одна тисяча п'ятсот сорок вісім) грн. 45 коп. шляхом його безспірного списання органами Державної казначейської служби України з рахунків Інспекції з питань захисту прав споживачів у Вінницькій області» (постанова Вінницького окружного адміністративного суду від 30 січня 2014 року, 37002074);

«Зобов'язати управління Державної казначейської служби України в Чернівецькій області стягнути з Державного бюджету України шляхом безспірного списання із рахунку Управління Пенсійного фонду України в місті Чернівці на користь держави судовий збір в розмірі 73 (сімдесят три) грн. 08 коп. (постанова Шевченківського районного суду в місті Чернівці від 6 травня 2014 року, 39769515).

Аналіз цих та інших рішень засвідчив необхідність надання судам роз'яснень з приводу формулювання резолютивної частини судових рішень щодо стягнення судового збору та порядку виконання таких рішень.

З урахуванням частини першої статті 9 Закону про судовий збір, згідно з якою судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України, у резолютивній частині постанови суд повинен зазначити особу, з якої стягується судовий збір, суму стягнення та рахунок (спеціальний фонд Державного бюджету України), на який цей збір стягується.

Щодо порядку виконання рішення про стягнення судового збору, то необхідно зазначити таке.

Стаття 8 Закону України «Про виконавче провадження» визначає осіб, які є сторонами виконавчого провадження.

Частиною третьою цієї статті передбачено, що за виконавчим документом про стягнення в дохід держави коштів або про вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави від її імені виступає орган, за позовом якого судом винесено відповідне рішення, або орган державної влади (крім суду), який відповідно до закону прийняв таке рішення. За іншими виконавчими документами про стягнення в дохід держави коштів або про вчинення інших дій на користь чи в інтересах держави від її імені виступають органи доходів і зборів.

Отже, стягувачами судового збору за виконавчими документами про стягнення судового збору є органи державної фіскальної служби (ч. 3 ст. 258 КАС України).

Ці відомості зазначаються у відповідному розділі виконавчого листа.

Згідно з частиною першою статті 258 КАС України за кожним судовим рішенням, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, за заявою осіб, на користь яких воно ухвалено, чи прокурора, який здійснював у цій справі представництво інтересів громадянина або держави в суді, видається один виконавчий лист.

У розумінні Закону України «Про судовий збір» судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат (ст. 1 Закону № 3674-VI).

Аналіз змісту цієї статті та частини першої статті 9 Закону про судовий збір дозволяє дійти висновку, що судовий збір – це різновид обов'язкового платежу до Державного бюджету України.

Ураховуючи обов'язковість сплати судового збору, звернення судового рішення про стягнення судового збору до примусового виконання не може бути поставлено в залежність від волі особи, на користь якої ухвалено рішення у справі, звернутися до суду із заявою про видачу виконавчого документа.

Отже, положення частини першої статті 258 КАС України про видачу виконавчого документа за заявою особи, на користь якої ухвалено судове рішення, не може бути поширено на порядок видачі виконавчого листа про стягнення судового збору.

З огляду на викладене виконавчий лист про стягнення судового збору суд видає за власною ініціативою після набрання судовим рішенням законної сили та за відсутності в матеріалах справи інформації про сплату судового збору. Цей лист надсилається до органів державної фіскальної служби за місцем розгляду справи.

Відповідно до частини першої статті 94 КАС України якщо судове рішення ухвалене на користь сторони, яка не є суб'єктом владних повноважень, суд присуджує всі здійснені нею документально підтверджені судові витрати з Державного бюджету України (або відповідного місцевого бюджету, якщо іншою стороною був орган місцевого самоврядування, його посадова чи службова особа).

Вирішуючи питання про розподіл судових витрат, суди повинні враховувати, що за змістом статті 94 КАС України розподілу підлягають усі здійснені документально підтверджені судові витрати.

З огляду на те, що на час розгляду справи документально підтвердженими є 10 відсотків розміру ставки судового збору, то лише ця сума підлягає розподілу.

Як приклад судової практики можна навести постанову Вінницького апеляційного адміністративного суду від 29 травня 2014 року (39037366).

Решта розміру ставки судового збору (90 відсотків) підлягає стягненню до Державного бюджету України зі сторін (сторони) залежно від результатів розгляду справи.

У разі звернення позивача, який подав до суду позовну заяву з вимогами майнового характеру, з клопотанням про відстрочення чи розстрочення сплати судового збору, рішення про задоволення такого клопотання повинно стосуватися лише 10 відсотків розміру ставки судового збору.

З підстав, передбачених частиною першою статті 7 Закону про судовий збір, поверненню також підлягає лише сплачена сума судового збору (10 відсотків розміру ставки судового збору).

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що зменшення тягаря судового збору за подання позовів з майновими вимогами, запроваджене Законом України від 19 вересня 2013 року № 590-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору», робить суд більш доступним для осіб, які потребують судового захисту. Водночас неузгодження норм цього Закону з положеннями КАС України призводить до неоднакового вирішення питання про стягнення цих сум.

Також потребує врегулювання на законодавчому рівні порядок видачі виконавчих листів про стягнення судового збору до Державного бюджету України. Цей порядок, на відміну від загального, не може бути прив'язаний до ініціативи стягувача за виконавчим листом про стягнення судового збору – державної фіскальної служби, яка не є особою, що бере участь у справі.

Для забезпечення належного виконання судового рішення в частині стягнення судового збору важливим є правильне формулювання припису про стягнення цих витрат у резолютивній частині судового рішення, оскільки її зміст відображається у виконавчому листі.

З огляду на те, що рішення судів про стягнення судового збору виконуються у загальному порядку виконання судових рішень, на нашу думку, вдосконалення потребує механізм їх примусового виконання.

Аналіз змісту статті 4 Закону про судовий збір показує, що розмір ставок судового збору за звернення до адміністративного суду залежить від характеру спору та виду документа чи дії, за яку справляється цей збір.

Матеріали, надані адміністративними судами для узагальнення, свідчать про ще одну проблему, яка потребує нагальногорозв'язання, – визначення критеріїв розмежування вимог на майнові та немайнові. Ця проблема залишається поза межами цього матеріалу, оскільки на момент його складання є предметом дослідження Науково-консультативної ради при Вищому адміністративному суді України.

Вважаємо за необхідне звернути увагу, що один з аспектів цієї проблематики науковці відпрацювали. Науково-консультативна рада при Вищому адміністративному суді України надала висновок стосовно визначення належності позовної вимоги про відшкодування моральної шкоди до вимог майнового чи немайнового характеру. Як зазначено в пункті 3.2 цього висновку, позовна вимога про відшкодування моральної шкоди грошима або майном є майною, а вимога про відшкодування моральної шкоди в інший (немайновий) спосіб є немайною вимогою⁴.

Пільги щодо сплати судового збору

Осіб, які звільняються від сплати судового збору, визначено статтею 5 Закону про судовий збір.

Аналіз змісту цієї статті показує, що законодавець диференційовано підійшов до цього питання.

За обсягом такої пільги особи поділяються на звільнених від сплати судового збору повністю та звільнених від сплати цього платежу за звернення до суду у справах зі спорів, що виникли у певних сферах. Також законодавець виділяє позивачів, які звільняються від сплати судового збору повністю, та тих, які наділені цією пільгою лише за звернення з окремими видами вимог.

Особи, які повністю звільняються від сплати судового збору:

інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи (пункт 8);

інваліди I та II груп, законні представники дітей-інвалідів і недієздатних інвалідів I та II груп (пункт 9);

Пенсійний фонд України та його органи; органи Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування України, Фонду соціального захисту інвалідів і його відділення (пункт 18).

Особи, які звільняються від сплати судового збору у справах, що виникають у певних сферах:

органи прокуратури – при здійсненні своїх повноважень (пункт 11);

Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення – у справах, що вирішуються на підставі законодавства про захист економічної конкуренції та законодавства про здійснення державних закупівель (пункт 12);

Державне агентство резерву України – у справах, що вирішуються на підставі законодавства про державний матеріальний резерв (пункт 121);

Міністерство фінансів України, місцеві фінансові органи, органи доходів і зборів, Державна казначейська служба України, Державна фінансова інспекція України та їх територіальні органи, Державна служба фінансового моніторингу України і Національний банк України – у справах, пов'язаних з питаннями, що стосуються повноважень цих органів (пункт 21);

уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – у справах, пов'язаних із здійсненням тимчасової адміністрації та ліквідації банку (пункт 22);

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державна архітектурно-будівельна інспекція України та її територіальні органи – у справах, пов'язаних з питаннями, що стосуються повноважень цих органів (пункт 24).

Позивачі, які звільняються від сплати судового збору повністю:

позивачі – громадяни, віднесені до 1 та 2 категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи (пункт 10).

Позивачі, які звільняються від сплати судового збору за подання окремих позовів:

позивачі – за подання позовів про стягнення заробітної плати, поновлення на роботі та за іншими вимогами, що впливають із трудових правовідносин (пункт 1);

позивачі – за подання позовів про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю фізичної особи (пункт 2);

позивачі – за подання позовів про стягнення аліментів (пункт 3);

позивачі – за подання позовів щодо спорів, пов'язаних з виплатою компенсації, поверненням майна, або за подання позовів щодо спорів, пов'язаних з відшкодуванням його вартості громадянам, реабілітованим відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (пункт 4);

особи, які страждають на психічні розлади, та їх представники – за подання позовів щодо спорів, пов'язаних з розглядом питань стосовно захисту прав і законних інтересів особи під час надання психіатричної допомоги (пункт 5);

позивачі – за подання позовів про відшкодування матеріальних збитків, завданих внаслідок вчинення кримінального правопорушення (пункт 6);

позивачі – за подання позовів щодо спорів, пов'язаних із дискримінацією (пункт 61);

державні органи, підприємства, установи, організації, громадські організації та громадяни, які звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб, а також споживачі – за позовами, що пов'язані з порушенням їхніх прав (пункт 7);

Міністерство юстиції України – за подання позовів про відшкодування збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виконання рішень Європейського суду з прав людини, постановлених проти України (пункт 13);

позивачі – за подання позовів про уточнення списку виборців (пункт 14);

органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування – за подання позовів щодо спорів, пов'язаних з відчуженням земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності (пункт 15);

військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і проходять службу у військовому резерві, – за подання позовів, пов'язаних з виконанням військового обов'язку (пункт 16);

позивачі – за подання позовів про відшкодування збитків, завданих внаслідок неповернення у строки, передбачені договорами або установчими документами, грошових та майнових внесків, залучених до акціонерних товариств, банків, кредитних установ, довірчих товариств та інших юридичних осіб, які залучають кошти та майно громадян (пункт 17);

громадські організації інвалідів (спілки та інші об'єднання громадських організацій інвалідів), їх підприємства, установи та організації, громадські організації ветеранів, їх підприємства, установи та організації – за подання позовів, з якими вони звертаються до суду (пункт 19);

органи праці та соціального захисту населення – за подання позовів щодо призначення і виплати всіх видів державної соціальної допомоги, компенсації, виплат та доплат, установлених законодавством (пункт 20);

позивачі – за подання позовів у порядку, визначеному статтею 12 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» (пункт 23).

Серед найбільш проблемних питань, які порушують суди у своїх узагальненнях, є питання щодо порядку сплати судового збору за подання заяв про забезпечення доказів або позову, апеляційних чи касаційних скарг позивачами, які звільняються від сплати судового збору за подання позову.

Вирішуючи таке питання, необхідно у кожному випадку встановлювати, чи звільнена конкретна особа від сплати судового збору, зважаючи на стадію судового процесу та процесуальний статус заявника.

Так, особи, які звільняються від сплати судового збору повністю, та особи, які не сплачують цей збір у справах зі спорів, що виникають у певних сферах, звільняються від сплати цього платежу з усіх видів документів і дій, за які він справляється.

Позивачі, які звільняються від сплати судового збору за подання позовних заяв, наділені такою пільгою лише щодо звернення до суду з позовними заявами. За подання до суду інших документів, що є об'єктами справляння судового збору, вони сплачують судовий збір на загальних підставах.

У практиці адміністративних судів переважає позиція, згідно з якою позивачі, які звільняються від сплати судового збору, за подання апеляційних і касаційних скарг цей збір сплачують на загальних підставах. Розмір судового збору за подання апеляційної чи касаційної скарги такою особою обчислюється з суми, яку мав би сплатити позивач у разі, коли б він не звільнявся від сплати цього збору.

Як приклад можна навести ухвали Вищого адміністративного суду України від 30 жовтня 2013 року (34532294) та від 27 березня 2014 року (38211911).

Водночас необхідно зазначити, що іншою є позиція з цього питання Вищого господарського суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Зокрема, на роз'яснення останнього посилаються заявники у касаційних скаргах, адресованих Вищому адміністративному суду України. Це вбачається з ухвали Вищого адміністративного суду України від 13 березня 2014 року (37684526).

Таким чином, це питання потребує спільного обговорення та вирішення представниками судів різних юрисдикцій.

Інші проблемні питання, які порушують суди з приводу застосування положень статті 5 Закону про судовий збір, висвітлено далі.

Згідно з пунктом 1 частини першої статті 5 Закону про судовий збір від сплати судового збору звільняються позивачі за подання позовів про стягнення заробітної плати, поновлення на роботі та за іншими вимогами, що впливають із трудових правовідносин.

Цей пункт не містить виключного переліку вимог, за звернення з якими позивачі звільняються від сплати судового збору. Крім вимог про стягнення заробітної плати, поновлення на роботі, законодавець поширює пільги зі сплати судового збору на інші вимоги, що впливають з трудових відносин.

Як зазначено у Науково-практичному коментарі Цивільного процесуального кодексу України⁵, трудові правовідносини – це відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права на працю. До трудових належать спори, що стосуються прийняття на роботу, укладення, зміни та припинення трудового договору, переведення, оплати праці, застосування дисциплінарних стягнень, притягнення до матеріальної відповідальності, реалізації пільг та гарантій права на працю.

Усталеною є практика адміністративних судів щодо поширення цього законодавчого положення на вимоги, що впливають з приводу прийняття громадян на публічну службу та її проходження, які КАС України разом зі спорами з приводу звільнення з публічної служби (у пункті 1 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» – поновлення на роботі) виділяє як окремі види спорів. Ці спори за своєю сутністю є спорами осіб, які перебувають у службових відносинах із суб'єктом владних повноважень, а отже, є такими, що виникають із трудових правовідносин.

Ураховуючи викладене, за загальним правилом пільги щодо сплати судового збору, встановлені пунктом 1 частини першої статті 5 Закону про судовий збір, поширюються також на позивачів, які подають до адміністративних судів позовні заяви у спорах, пов'язаних із прийняттям громадянина на публічну службу, її проходженням, звільненням з публічної служби.

Аналіз судової практики дає підстави зробити висновок, що суди по-різному вирішують питання про застосування пункту 1 частини першої статті 5 Закону про судовий збір у справах про стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу, витрат, пов'язаних з утриманням у навчальному закладі Міністерства внутрішніх справ України.

Відповідно до статті 232 Кодексу законів про працю України, яка визначає трудові спори, що підлягають безпосередньому розглядові в районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судах, спори з приводу оплати за час вимушеного прогулу або виконання нижчеоплачуваної роботи є трудовими спорами, тому на них поширюється дія пункту 1 частини першої статті 5 Закону про судовий збір.

Як зазначалося вище, спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби за своєю сутністю є такими, що виникають із трудових правовідносин.

У справах про стягнення витрат, пов'язаних з утриманням у навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України, суди повинні враховувати, що відповідно до пункту 6.8 наказу Міністерства внутрішніх справ України від 14 лютого 2008 року № 62 «Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 11 березня 2008 року за № 193/14884, дата, зазначена в наказі про зарахування на навчання до ВНЗ, вважається початком проходження служби в органах внутрішніх справ, військової служби у внутрішніх військах МВС.

Таким чином, навчання у таких вищих навчальних закладах є проходженням служби, яка в розумінні пункту 15 частини першої статті 3 Кодексу адміністративного судочинства України є публічною.

У зв'язку з цим на позивачів (учнів, студентів, курсантів тощо) у спорах з приводу їхнього навчання поширюються положення пункту 1 частини першої статті 5 Закону про судовий збір. Водночас положення цього пункту не поширюються на позивачів (навчальні заклади тощо) у справах за позовами про стягнення витрат за навчання (утримання).

Згідно з пунктом 7 частини першої статті 5 Закону про судовий збір від сплати судового збору звільняються державні органи, підприємства, установи, організації та громадяни, які звернулися у випадках, передбачених законодавством, із заявами до суду щодо захисту прав та свобод інших осіб.

Суди повинні враховувати, що цей підпункт необхідно застосовувати у взаємозв'язку з положеннями статті 60 КАС України.

Як показує аналіз судової практики, найчастіше на це положення як на підставу звільнення від судового збору посилалися громадські організації.

Після офіційного тлумачення Конституційним Судом України пункту 7 частини першої статті 5 Закону України «Про судовий збір» у взаємозв'язку з пунктом «г» частини першої статті 49 Закону України від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» (Рішення від 28 листопада 2013 року № 12-рп/2013) розбіжності у тлумаченні цього положення усунуто. Конституційний Суд України вказав, що громадська організація може захищати в суді

особисті немайнові та майнові права як своїх членів, так і права та охоронювані законом інтереси інших осіб, які звернулися до неї за таким захистом, лише у випадках, якщо таке повноваження передбачено у її статутних документах та якщо відповідний закон визначає право громадської організації звертатися досуду за захистом прав та інтересів інших осіб.

Таким чином, для поширення пільг щодо сплати судового збору на громадську організацію суди повинні з'ясувати наявність звернення особи до громадської організації про захист прав та визначення права звернення до суду в законі чи статутних документах.

Таку позицію викладено, зокрема, в ухвалі Вищого адміністративного суду України від 26 лютого 2014 року (37524026).

Пунктом 16 частини першої статті 5 Закону про судовий збір встановлено, що від сплати судового збору звільняються військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори і проходять службу у військовому резерві, – за подання позовів, пов'язаних з виконанням військового обов'язку.

Аналіз судових справ дає підстави зробити висновок, що найчастіше заявники посилаються на цей пункт у справах про стягнення компенсації за неотримане речове майно. Є випадки, коли, обґрунтовуючи звільнення від сплати судового збору, заявники крім пункту 16 частини першої статті 5 Закону про судовий збір посилаються ще й на пункт 1 цієї статті.

Статтею 91 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено продовольче, речове та інше забезпечення військовослужбовців.

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 року № 1444 затверджено Положення про речове забезпечення військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань у мирний час. Це Положення визначає порядок речевого забезпечення військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів Збройних Сил та інших військових формувань, а також військових ліцеїстів у мирний час.

Пунктом 27 цього Положення передбачена виплата грошових компенсацій військовослужбовцям, звільненим у запас або відставку, замість належного їм речевого майна.

Отже, спори з приводу стягнення компенсації за неотримане речове майно пов'язані з проходженням особою військової служби. Цей вид служби у пункті 15 частини першої статті 3 Кодексу адміністративного судочинства України вирізняється як вид публічної служби.

Відповідно до частини третьої статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовий обов'язок включає:

підготовку громадян до військової служби;

приписку до призовних дільниць;

прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу;

проходження військової служби;

виконання військового обов'язку в запасі;

проходження служби у військовому резерві;

дотримання правил військового обліку.

Таким чином, спори за позовами колишніх військовослужбовців про стягнення компенсації за неотримане речове майно є такими, що виникли під час проходженням військової служби, а тому пов'язані з виконанням військового обов'язку. З огляду на це позивачі в зазначеній категорії спорів звільняються від сплати судового збору.

Відповідно до пункту 21 частини першої статті 5 Закону про судовий збір від сплати судового збору звільняються Міністерство фінансів України, місцеві фінансові органи, органи доходів і зборів, Державна казначейська служба України, Державна фінансова інспекція України та їх територіальні органи, Державна служба фінансового моніторингу України і Національний банк України – у справах, пов'язаних з питаннями, що стосуються повноважень цих органів.

Аналіз судової практики показує, що проблемні питання виникають під час звернення до судів цих органів з апеляційними та касаційними скаргами у справах, пов'язаних із прийняттям особи на публічну службу, її проходженням, звільненням з публічної служби.

Як передбачено цим приписом, указані органи звільняються від сплати судового збору у справах, пов'язаних з питаннями, що стосуються повноважень цих органів. Інакше кажучи, ці органи звільняються від сплати судового збору у справах, пов'язаних з виконанням тих функцій, для забезпечення яких вони утворені.

Служба в цих органах є особливим видом державної служби. Однак діяльність вказаних органів стосовно прийняття особи на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби не належить до функціональних повноважень цих органів. У зв'язку з цим за подання апеляційних, касаційних скарг у справах, пов'язаних із прийняттям особи на публічну службу, її проходженням, звільненням з публічної служби в органах, визначених пунктом 21 частини першої статті 5 Закону № 3674-VI, судовий збір сплачується на загальних підставах.

Для прикладу можна навести ухвали Вищого адміністративного суду України від 31 січня 2013 року (29021452), від 11 липня 2014 року (39778174).

До наведеного варто додати, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, під час подання позову сплачують судовий збір за ставками, визначеними Законом про судовий збір, за умови, якщо вони не є особами, що звільняються від сплати цього збору.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, вступаючи у справу самостійно, чи залучені адміністративним судом, судовий збір не сплачують.

Порядок сплати судового збору

За визначенням, наведеним у статті 2 Закону про судовий збір, платниками судового збору є громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи-підприємці, які звертаються до суду чи стосовно яких ухвалене судове рішення, передбачене цим Законом.

Аналіз цієї норми разом з приписами частини третьої статті 106 КАС України дозволяє дійти висновку, що позивач від свого імені повинен сплатити судовий збір за подання позову.

Частина перша статті 56 КАС України визначає можливість використання в адміністративному судочинстві процесуального представництва, згідно з яким сторона, а також третя особа в адміністративній справі можуть брати участь в адміністративному процесі особисто і (або) через представника.

Першою стадією, на якій може бути реалізовано представництво, є стадія звернення до суду.

Як передбачено в частині п'ятій статті 106 цього Кодексу, якщо позовна заява подається представником, то у ній зазначаються ім'я представника, його поштова адреса, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є. Одночасно з позовною заявою подається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника.

У такому разі сплата судового збору може бути здійснена від імені представника.

Якщо особа бере участь у справі особисто і через представника, то до позовної заяви, поданої позивачем, може бути долучено документ про сплату судового збору позивачем або його представником.

Такі висновки зроблено на підставі аналізу ухвал Вищого адміністративного суду України, зокрема ухвали суду від 15 січня 2014 року (36849575).

Ці правила поширюються і на інші види документів, що є об'єктами справляння судового збору.

У разі сплати судового збору іншими особами (не зазначеними вище) в платіжному документі повинно бути вказано інформацію про особу, за яку такий платіж здійснено.

Згідно зі статтею 6 Закону України «Про судовий збір» судовий збір перераховується у безготівковій або готівковій формі виключно через установи банків чи відділення зв'язку.

Таке перерахування здійснюється за загальними правилами згідно з вимогами Закону України від 05 квітня 2001 року № 2346-III «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» і відповідних нормативно-правових актів Національного банку України.

Роз'яснення з приводу сплати судового збору надано судам листом Державної судової адміністрації України від 10 листопада 2011 року № 12-6621/11.

Згідно з цим роз'ясненням документом про сплату судового збору є квитанція установи банку або відділення зв'язку, які прийняли платіж, або платіжне доручення, підписане уповноваженою посадовою особою банку і скріплене печаткою установи банку з відміткою про дату виконання платіжного доручення.

У разі коли сплата судового збору здійснюється шляхом перерахування коштів з рахунка вкладника, відкритого в установі банку, додається довідка, засвідчена підписом контролера та скріплена печаткою установи банку.

При сплаті судового збору готівкою до документа, щодо якого вчиняється відповідна дія, додається оригінал квитанції банківської установи, яка прийняла платіж, а при перерахуванні судового збору з рахунка платника – останній примірник платіжного доручення з написом (поміткою) кредитної установи такого змісту: «Зараховано в дохід бюджету ___ грн (дата)». Цей напис скріплюється першим і другим підписами посадових осіб, відбитком печатки кредитної установи з відміткою дати виконання платіжного доручення.

Цей абзац змінено листом Державної судової адміністрації України від 16 серпня 2013 року №12-4618/13. Із його змісту виключено інформацію щодо необхідності зазначення у квитанції інформації про зарахування коштів.

При заповненні платіжного документа у графі «Код» платником судового збору – юридичною особою зазначається код ЄДРПОУ, а платником – фізичною особою – ідентифікаційний код, а в разі його відсутності, у зв'язку з релігійними переконаннями, зазначаються його паспортні дані.

У графі «Призначення платежу» вказується:

«Судовий збір за позовом _____ (ПБ чи найменування установи, організації позивача), _____ (найменування суду, де розглядається справа), код ЄДРПОУ _____ (суду, де розглядається справа)».

Таким чином, правильність оформлення платіжного документа і надання доказів зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України покладається на платника судового збору.

Платіжні документи повинні містити відомості про те, за яку саме позовну заяву (заяву, скаргу) сплачується судовий збір.

Відповідні документи подаються до суду тільки в оригіналі.

Як свідчить практика, є випадки, коли позивачі подають платіжні документи, якими оплачувався судовий збір за звернення до суду в інших справах або одне платіжне доручення (кілька оригіналів, завірених банківською установою) в кількох справах одночасно.

У першому випадку позовна заява залишається судом без руху через відсутність документа, який підтверджує сплату судового збору.

Більш складним є другий випадок, оскільки в разі сплати судового збору за подання позовної заяви, скарги в кількох справах одним платіжним документом у суду виникають труднощі під час перевірки правильності сплати розміру судового збору.

У зв'язку з цим пропонується вважати, що такий документ є належним доказом сплати судового збору, тому залишення такої позовної заяви без руху не відповідатиме законодавству. Однак у цьому разі вирішувати питання про повернення зайво сплачених коштів у цій справі без з'ясування руху інших справ, у яких було сплачено судовий збір відповідно до цього ж платіжного документа, є неприпустимим. У разі повернення такої позовної заяви та вирішення питання про повернення сплаченої суми судового збору із зазначеної підстави в судовому рішенні потрібно зазначити про повернення лише суми судового збору, яка підлягає поверненню.

Окремі суди, оцінюючи правильність оформлення платіжних документів, посилаються на положення Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита, затвердженої наказом Головної державної податкової інспекції України від 22 квітня 1993 року № 15, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 19 травня 1993 року за № 50. При цьому не враховують, що згідно з наказом Міністерства фінансів України від 7 липня 2012 року № 811 «Про затвердження Інструкції про порядок обчислення та справляння державного мита», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 20 вересня 2012 року за № 1623/21935, згаданий вище наказ втратив чинність. Таку ж інструкцію 2012 року розроблено відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 року № 7-93 «Про державне мито». Вона регулює виключно питання порядку обчислення і справляння державного мита. Її дія на порядок обчислення і справляння судового збору не поширюється.

Такий висновок сформульовано з урахуванням, зокрема, практики Вищого адміністративного суду України (ухвала від 22 липня 2014 року, 39907202).

В адміністративному судочинстві, на відміну від цивільного та господарського судочинства, відсутнє поняття «ціна позову».

З урахуванням вимог підпункту 1 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» судовий збір розраховується з розміру майнових вимог.

У разі коли на день подання позову встановити розмір майнових вимог неможливо (наприклад, у справах про стягнення оплати за час вимушеного прогулу або виконання нижчеоплачуваної роботи), відповідно до частини другої статті 6 Закону про судовий збір розмір судового збору суд визначає попередньо з подальшою сплатою недоплаченої суми або з поверненням суми переплати судового збору відповідно до розміру майнової вимоги, встановленої судом у судовому процесі.

Позови та заяви, які подаються до судів, можуть містити декілька самостійних вимог, кожна з яких є об'єктом сплати судового збору.

З урахуванням вимог статті 6 цього Закону:

з позовних заяв, що містять кілька вимог немайнового характеру, судовий збір справляється з кожної вимоги окремо;

за подання позовної заяви, що має одночасно майновий і немайновий характер, судовий збір сплачується за ставками, встановленими для позовних заяв майнового та немайнового характеру (ч. 3 ст. 6 Закону № 3674-VI). При цьому необхідно враховувати положення частини третьої статті 4 Закону про судовий збір, згідно з якою за подання позову з майновими вимогами сплачується 10 відсотків розміру судового збору.

У разі якщо позов подається одночасно кількома позивачами до одного або кількох відповідачів, судовий збір обчислюється з урахуванням загальної суми позову і сплачується кожним позивачем пропорційно долі поданих кожним з них вимог окремим платіжним документом (абз. 1 ч. 6 ст. 6 Закону № 3674-VI).

Повернення судового збору

Законом України «Про судовий збір» із Кодексу адміністративного судочинства України виключено статтю 89, якою було визначено обов'язок особи зі сплати судового збору та порядок повернення цього збору.

За загальним правилом, визначеним цією статтею, судовий збір, сплачений у більшому розмірі, в разі повернення позовної заяви, заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, заяви за нововиявленими обставинами або скарги, відмови у відкритті провадження у справі, а також у разі залишення позовної заяви, заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України, заяви за нововиявленими обставинами або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви залишено без розгляду внаслідок повторного неприбуття позивача або за його клопотанням) повертався ухвалою за клопотанням особи.

Частиною першою статті 7 Закону про судовий збір визначено, що сплачена сума судового збору повертається за ухвалою суду в разі:

- 1) зменшення розміру позовних вимог або внесення судового збору в більшому розмірі, ніж встановлено законом;
- 2) повернення заяви або скарги;
- 3) відмови у відкритті провадження у справі;
- 4) залишення заяви або скарги без розгляду (крім випадків, якщо такі заяви або скарги залишені без розгляду у зв'язку з повторним неприбуттям позивача або за його клопотанням);
- 5) закриття провадження у справі.

Порівняльний аналіз цих двох редакцій показує, що Законом про судовий збір змінено порядок повернення судового збору. Цим Законом не визначено, за чиєю ініціативою постановляється ухвала про повернення судового збору. У зв'язку з цим суди по-різному вирішують це питання: одні повертають судовий збір виключно за наявності відповідного клопотання, інші – за власною ініціативою.

У Вищому адміністративному суді України сформовано практику, згідно з якою у разі відсутності клопотання про повернення судового збору ця процесуальна дія вчиняється за ініціативою суду одночасно з ухваленням рішення. При цьому припис про повернення судового збору викладається у рішенні, що є підставою для повернення судового збору. Водночас необхідно зазначити, що це питання може бути вирішено ухвалою про повернення судового збору.

Неоднаковим є розуміння судами апеляційної інстанції та Вищим адміністративним судом України положення пункту 3 частини першої статті 7 Закону про судовий збір, згідно з яким сплачена сума судового збору повертається у разі відмови у відкритті провадження у справі.

Аналіз судових рішень показує, що окремі апеляційні суди повертають судовий збір у разі відмови у відкритті апеляційного провадження (ухвали Донецького апеляційного адміністративного суду від 12 березня 2014 року, 37591426, Львівського апеляційного адміністративного суду від 13 травня 2014 року, 38682776, Вінницького апеляційного адміністративного суду від 11 червня 2014 року, 39154122, Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду від 4 липня 2014 року, 39978537).

Поряд із цією позицією є інша, згідно з якою цей припис поширюється лише на суди першої інстанції. Основним аргументом такого висновку є те, що провадження у справі є єдиним і відкриває його або відмовляє у відкритті лише суд першої інстанції. Як приклад такого правозастосування можна навести ухвалу Київського апеляційного адміністративного суду України від 20 червня 2014 року, 39393751).

З цього приводу наведемо такі міркування.

Специфіка конструкції частини першої статті 7 Закону України про судовий збір полягає в тому, що вона містить узагальнюючі поняття:

«заява», яке, відповідно до цього Закону, включає позовні заяви, заяви про приєднання до апеляційної, касаційної скарги на рішення суду, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України тощо;

«скарга», яке включає апеляційні та касаційні скарги.

Пункт 3 частини першої статті 7 Закону про судовий збір містить поняття «провадження у справі». Визначаючи його зміст, на нашу думку, необхідно виходити зі сфери застосування цієї норми.

Аналіз пунктів 1, 2, 4 та 5 частини першої статті 7 Закону про судовий збір свідчить про те, що їхня дія поширюється, у тому числі, й на суди апеляційної і касаційної інстанцій. У зв'язку з цим поняття «провадження у справі», вжите у пункті 3 цієї частини, необхідно розуміти як узагальнююче поняття, яке включає провадження у суді першої інстанції, апеляційне чи касаційне провадження, провадження за нововиявленими обставинами.

З узагальнення наведених висновків впливає таке.

Питання про повернення судового збору з підстав, визначених частиною першою статті 7 Закону про судовий збір, вирішуються судом незалежно від клопотання особи про таке повернення та незалежно від стадії (інстанції) провадження у справі, на якій виникли підстави для повернення судового збору, в тому числі й щодо відмови у відкритті такого провадження.

Водночас з цього правила є виняток.

Відповідно до пункту 5 частини п'ятої статті 214 КАС України суддя-доповідач відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі також у випадках, якщо касаційна скарга є необґрунтованою і викладені в ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

Аналіз судової практики Вищого адміністративного суду України щодо відмови у відкритті касаційного провадження у справі з підстав, зазначених у цій нормі, вказує на те, що судовий збір у цьому випадку відповідно до пункту 3 частини першої статті 7 Закону про судовий збір не повертається, оскільки для застосування цієї норми суд перевіряє законність судових рішень.

Підтвердженням правильності такого правозастосування є висновок Верховного Суду України, який у своїй постанові від 12 листопада 2014 року (справа № 6-138цс14) зазначив таке: «За змістом п. 5 ч. 4 ст. 328 ЦПК України вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, суддя повинен дати оцінку доводам касаційної скарги, порівняти їх із висновками судів, викладеними в судових рішеннях, та вирішити питання, чи є необхідність перевірити висновки судів на підставі матеріалів справи.

Такі дії судді не є суто процесуальними діями, перелік яких міститься в інших пунктах ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір», інших пунктах ч. 4 ст. 328 ЦПК України та ч. 5 ст. 214 КАС України і потребують оцінки обґрунтованості доводів касаційної скарги порівняно з висновками судів у судових рішеннях.

Разом із тим за загальним змістом ч.1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» судовий збір повертається у випадку, коли наступили процесуальні наслідки, які не залежать та не потребують розгляду справи по суті та оцінки обставин справи та наданих сторонами доказів.

Таким чином, вимоги п. 3 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про судовий збір» не можуть бути застосовані у разі відмови у відкритті касаційного провадження на підставі п. 5 ч. 4 ст. 328 ЦПК України», 41735967).

Тобто в цьому винятковому випадку в разі відмови у відкритті касаційного провадження судовий збір не повертається.

Частиною третьою статті 7 Закону про судовий збір передбачено, що повернення сплаченої суми судового збору здійснюється в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної фінансової політики.

На сьогодні порядок повернення цього платежу на підставі судового рішення передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 року № 845 «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників».

Згідно з пунктом 6 цього Порядку в разі прийняття рішення про стягнення коштів стягувач подає органіві Казначейства в установлений зазначеним органом спосіб:

заяву про виконання такого рішення із зазначенням реквізитів банківського рахунка, на який слід перерахувати кошти, або даних про перерахування коштів у готівковій формі через банки або підприємства поштового зв'язку, якщо зазначений рахунок відсутній;

оригінал виконавчого документа;

судові рішення про стягнення коштів (у разі наявності);

оригінал або копію розрахункового документа (платіжного доручення, квитанції тощо), який підтверджує перерахування коштів до відповідного бюджету.

Аналіз наведених норм дає підстави для висновку про те, що підтвердженням перерахування коштів до відповідного бюджету може бути і копія розрахункового документа. Таке правове врегулювання слугує здійсненню судом перевірки сплати судового збору в разі пред'явлення оригіналу розрахункового документа при повторному зверненні до суду.

Відповідно до частини другої статті 17 Закону України «Про виконавче провадження» ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом, є виконавчими документами.

Частиною третьою статті 18 цього Закону визначено, що виконавчий документ повинен бути підписаний уповноваженою посадовою особою із зазначенням її прізвища та ініціалів і скріплений печаткою. Скріплення виконавчого документа гербовою печаткою є обов'язковим уразі, якщо орган (посадова особа), який видав виконавчий документ, за законом зобов'язаний мати печатку із зображенням Державного Герба України.

Скріплення гербовою печаткою ухвали про повернення судового збору передбачено підпунктом 1.5.6 Інструкції з діловодства в адміністративних судах України, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 17 грудня 2013 року № 174.

Відповідно до цього підпункту гербова печатка суду використовується у випадках, передбачених законодавством, а саме: для засвідчення договорів, посвідчень, грошових та банківських документів, доручень, трудових книжок, довідок про місце роботи і розмір заробітної плати, бухгалтерської, статистичної звітності, фінансових планів, номенклатури справ, виконавчих документів суду, ухвал про повернення судового збору, судових рішень, що підлягають негайному виконанню, тощо.

Отже, ухвала про повернення судового збору виготовляється у двох примірниках, які повинні містити оригінал підпису судді. Крім цього, примірник ухвали, який видається особі для пред'явлення до виконання, повинен бути скріплений відбитком гербової печатки.

Ці правила поширюються і на інші види судових рішень, які містять припис про повернення судового збору.

Для забезпечення виконання рішення про повернення судового збору до відповідної ухвали суду додається оригінал платіжного документа.

Відповідно до частини четвертої статті 6 Закону про судовий збір за повторно подані позови, що раніше були залишені без розгляду, судовий збір сплачується на загальних підставах. У разі якщо сума судового збору підлягала поверненню у зв'язку із залишенням позову без розгляду, але не була повернута, до повторно поданого позову додається первісний документ про сплату судового збору. Тобто Закон № 3674-VI дозволяє використати первісний документ про сплату судового збору.

В адміністративному процесі правом повторного звернення до адміністративного суду наділені позивачі, яким позовну заяву повернуто.

У зв'язку з цим правила частини четвертої статті 6 Закону про судовий збір стосовно використання первісного документа про сплату судового збору також поширюються на випадки повторного звернення до адміністративного суду з позовною заявою, яка була повернута судом.

Разом із цим звертаємо увагу на те, що в окреслених випадках у разі подання до повторно поданої позовної заяви первісного документа про сплату судового збору суд зобов'язаний перевірити, чи не повернута ця сума з бюджету. Такий обов'язок суду випливає зі змісту пункту 6 постанови Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 року № 845 «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників», якою передбачено можливість стягувача вибирати, який розрахунковий документ подавати до органу Казначейства для виконання: оригінал чи копію. Тобто законодавство створило ситуацію, за якої оригінал розрахункового документа може знаходитися в платника судового збору, хоча судовий збір йому повернуто на підставі копії розрахункового документа.

У практиці адміністративних судів трапляються випадки, коли судовий збір підлягає поверненню з підстав, які не визначені статтею 7 Закону про судовий збір, наприклад у разі сплати судового збору без подальшого звернення до суду. Наведений приклад вказує на те, що процесуальний порядок вирішення питання про повернення судового збору ще не настав, оскільки такий порядок починається з моменту подання до суду документа, який є об'єктом справляння судового збору.

Таке повернення судового збору врегульовано наказом Міністерства фінансів України від 3 вересня 2013 року № 787 «Про затвердження Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів».

Відповідно до абзацу другого пункту 2 цього Порядку його дія не поширюється на операції з відшкодування податку на додану вартість та повернення з бюджету коштів за рішенням суду.

Згідно з цим Порядком повернення помилково або надміру сплаченого судового збору в національній валюті здійснюється органами Державної казначейської служби України з відповідних бюджетних рахунків для зарахування цього виду надходження, відкритих у цих органах відповідно до законодавства, шляхом оформлення розрахункових документів.

Повернення помилково або надміру зарахованого до бюджету судового збору здійснюється за поданням органів, що контролюють справляння надходжень бюджету. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 року № 106 «Деякі питання ведення обліку податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету» контроль за справлянням надходжень бюджету у вигляді судового збору, серед інших суб'єктів, здійснюють Вищий адміністративний суд України та Державна судова адміністрація України.

Подання подається до органу Казначейства за формою, передбаченою нормативно-правовими актами з питань повернення помилково або надміру зарахованих до бюджету коштів, або в довільній формі на офіційному бланку установи за підписом керівника установи (його заступника відповідно до компетенції), скріпленим гербовою печаткою (у разі наявності) або печаткою з найменуванням та ідентифікаційним кодом установи, з обов'язковим зазначенням такої інформації: обґрунтування необхідності повернення коштів з бюджету, найменування платника (суб'єкта господарювання), код за ЄДРПОУ (для юридичної особи) або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, реєстраційний номер облікової картки платника податків (ідентифікаційний номер) або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в

установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та мають відмітку у паспорті), сума платежу, що підлягає поверненню, дата та номер документа на переказ, який підтверджує перерахування коштів до відповідного бюджету.

Подання в довільній формі подається платником до органу Казначейства разом з його заявою про повернення коштів з бюджету та оригіналом або копією документа, який підтверджує перерахування коштів до бюджету.

Заява про повернення коштів з бюджету, яка подається до відповідного органу Казначейства, складається платником у довільній формі з обов'язковим зазначенням такої інформації: причини повернення коштів з бюджету, найменування платника (суб'єкта господарювання), код за ЄДРПОУ (для юридичної особи) або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, реєстраційний номер облікової картки платника податків (ідентифікаційний номер) або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання в установленому порядку відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та мають відмітку у паспорті), місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи та номер контактного телефону, сума платежу, що підлягає поверненню, спосіб перерахування коштів з бюджету – у безготівковій формі із зазначенням реквізитів рахунку одержувача коштів чи готівкою.

Таким чином, повернення судового збору ухвалою суду можливе тільки з підстав, які визначені у статті 7 Закону про судовий збір, для його повернення.

У разі наявності підстав для повернення судового збору, відмінних від тих, які передбачені статтею 7 цього Закону, це питання вирішується у позасудовому порядку, визначеному наказом Міністерства фінансів України від 3 вересня 2013 року № 787 «Про затвердження Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевих бюджетів». Тобто суди першої та апеляційної інстанції можуть лише надати відповідну довідку органам Державної судової адміністрації України про те, що документ, за який сплачено судовий збір, до суду не надходив. Вищий адміністративний суд України як орган, що контролює надходження до бюджету судового збору за подання документів, які за законом можуть бути предметом його розгляду, повинен лише підготувати відповідне подання платнику судового збору для звернення до органу Казначейства про повернення судового збору.

Відстрочення та розстрочення сплати судового збору, звільнення від його сплати

Відстрочення та розстрочення сплати судового збору, звільнення від його сплати особи, яка через важкий майновий стан не може його сплатити, направлено на забезпечення доступності до правосуддя та реалізацію права таких осіб на судовий захист.

Відповідно до статті 8 Закону про судовий збір враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі.

Суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати на підставі, зазначеній у частині першій цієї статті.

Ця норма кореспондується з нормою частини першої статті 88 КАС України.

Їх аналіз показує, що єдиною підставою для вчинення судом зазначених у цій нормі дій є майновий стан заявника. Обґрунтування пов'язаних з цим обставин, які свідчать про неможливість або утруднення в здійсненні оплати судового збору у встановлених законом розмірах і в строки, покладається на цю особу.

З цього приводу проаналізовано практику Вищого адміністративного суду України та виявлено, що більшість клопотань про відстрочення та розстрочення сплати судового збору, звільнення від його сплати не містять обґрунтування та не підтверджені належними доказами.

У ході проведення узагальнення з'ясовано, що в судів виникають певні труднощі під час вирішення питання про відстрочення та розстрочення сплати судового збору.

Проілюструємо це на прикладі справ щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Законом України від 20 червня 2013 року № 353-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо усунення обмежень у провадженні господарської діяльності» розділ III КАС України доповнено статтею 1836 «Особливості провадження у справах щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Відповідно до частини третьої цієї статті позовна заява має відповідати вимогам, установленим статтею 106 цього Кодексу. Отже, до неї додається документ про сплату судового збору, крім випадків, коли його не належить сплачувати.

Як правило, позивачі в цій категорії справ є бюджетними установами, що фінансуються з Державного бюджету України. Як свідчить судова практика, ці позивачі часто заявляють клопотання про відстрочення сплати судового збору чи звільнення від його сплати, обґрунтовуючи такі клопотання відсутністю фінансування таких витрат.

Шляхом здійснення аналізу відповідних судових рішень з'ясовано, що суди звільняють ці органи від сплати судового збору (постанови Окружного адміністративного суду міста Києва від 29 квітня 2014 року, 38592664, Запорізького окружного адміністративного суду від 5 лютого 2014 року, 38587335, від 25 лютого 2014 року, 37347269), відстрочують сплату цього збору (ухвала Запорізького окружного адміністративного суду від 19 березня 2014 року, 38002475).

Також трапляються випадки відмови в задоволенні таких клопотань (ухвали Окружного адміністративного суду міста Києва від 2 січня 2014 року, 36564115, від 3 березня 2014 року, 37588405).

Як зазначає у своїх рішеннях Вищий адміністративний суд України, обмежене фінансування бюджетної установи не є підставою для її звільнення від сплати судового збору, не є вказані аргументи і підставою для відстрочення його сплати (ухвали Вищого адміністративного суду України від 20 січня 2014 року, 36722122, від 15 квітня 2014 року, 38331796, від 29 липня 2014 року, 39942890).

Аналіз такого врегулювання та судової практики дає підстави зробити висновок про те, що визначення майнового стану сторони є оціночним та залежить від доказів, якими обґрунтовується рівень майнового стану сторони. Якщо залежно від рівня майнового стану сторона позбавлена можливості сплатити судовий збір, то такі обставини є підставою на відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення сторони від сплати. Таке ж право мають і бюджетні установи. Водночас якщо ці бюджетні установи діють як суб'єкти владних повноважень, то обмежене фінансування такої установи не є підставою для відстрочення та розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від сплати.

Як показує судова практика, позивачі не завжди дотримуються умов відстрочення чи розстрочення сплати судового збору та у встановлений судами строк цей збір не сплачують.

Наслідки несплати судових витрат визначені у частині другій статті 88 КАС України. Згідно з цим приписом якщо у строк, встановлений судом, судові витрати не будуть оплачені, позовна заява залишається без розгляду або витрати розподіляються між сторонами відповідно до судового рішення у справі, якщо оплату судових витрат розстрочено або відстрочено до ухвалення судового рішення у справі.

Зміст цієї норми виокремлює серед об'єктів справляння судового збору лише позовну заяву, яка залишається без розгляду в разі несплати судового збору в установленний строк, якщо оплату судових витрат розстрочено або відстрочено. Стосовно інших об'єктів справляння судового збору законодавець передбачив можливість відстрочки або розстрочки сплати судового збору (ст. 8 Закону № 3674-VI), однак не передбачив зазначених наслідків, тому в цьому разі питання про сплату судового збору повинно вирішуватися судовим рішенням у справі.

Після доповнення статті 4 Закону про судовий збір частиною третьою, згідно з якою під час подання адміністративного позову майнового характеру сплачується 10 відсотків розміру ставки судового збору, а решта суми судового збору стягується з позивача або відповідача пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимоги, положення частини другої статті 88 КАС України підлягають застосуванню з урахуванням зазначених нововведень.

При цьому необхідно враховувати характер спору, оскільки дія частини третьої статті 4 Закону про судовий збір поширюється лише на спори майнового характеру.

Так, у разі несплати судового збору за вимоги немайнового характеру сума несплаченого збору стягується з позивача у разі відмови у задоволенні позову. Якщо позовні вимоги задоволено, ця сума стягується з відповідача, а в разі часткового задоволення позовних вимог – пропорційно до задоволеної чи відхиленої вимоги.

У разі несплати судового збору за вимоги майнового характеру та відмови в позові з позивача стягується 100 відсотків розміру ставки судового збору. Якщо ж позов задоволено, то цей розмір ставки судового збору стягується з відповідача, а у разі часткового задоволення позовних вимог – пропорційно до задоволеної чи відхиленої вимоги.

Якщо ж позивач сплатив за вимогу майнового характеру 10 відсотків розміру ставки судового збору, то у разі відмови в позові з позивача стягується 90 відсотків розміру ставки судового збору, а у разі задоволення позову з відповідача стягується на користь позивача 10 відсотків та до Державного бюджету України 90 відсотків розміру ставки судового збору.

У разі несплати судового збору за вимоги немайнового та майнового характеру, які заявлені одночасно, цей збір стягується окремо за кожною з вимог у порядку, запропонованому вище.

Аналіз справ, направлених місцевими судами для узагальнення, свідчить, що питання про відстрочення, розстрочення сплати судового збору, зменшення розміру судового збору, звільнення від його сплати суди вирішують ухвалою про відкриття провадження у справі. Також має місце вирішення цих питань окремим судовим рішенням. Останній порядок є правильним з огляду на вимоги статті 98 КАС України.

Згідно з цією статтею суд вирішує питання щодо судових витрат постановою або ухвалою суду.

Особи, які беруть участь у справі, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі можуть оскаржити судові рішення щодо судових витрат, якщо це стосується їхніх інтересів.

Ухвала про відкриття провадження у справі не є предметом оскарження. Для забезпечення особі права на апеляційне та касаційне оскарження рішення суду з приводу відстрочення та розстрочення сплати судового збору необхідно викладати окремим документом.

У разі коли це питання вирішено ухвалою про відкриття провадження у справі, апеляційний чи касаційний суд повинен забезпечити право особи на оскарження такого рішення.

Скарга на ухвалу про відстрочення та розстрочення сплати судового збору, звільнення від його сплати є об'єктом справляння судового збору в разі її оскарження в апеляційному або касаційному порядку (п. 6 ч. 3 ст. 4 Закону № 3674-VI). Враховуючи майновий стан скаргника, суд апеляційної (касаційної) інстанції може своєю ухвалою звільнити його від сплати судового збору за цю ухвалу (частина перша статті 88 КАС України).

Зарахування судового збору до Державного бюджету України

Відповідно до статті 9 Закону України «Про судовий збір» судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України.

У судах сформовано практику, згідно з якою належним доказом сплати судового збору є документ, який, серед іншого, містить інформацію про зарахування його на рахунок спеціального фонду Державного бюджету України за місцем розгляду справи.

Оплата судового збору за іншими реквізитами є підставою для залишення відповідної заяви чи скарги без руху (ухвали Вищого адміністративного суду України від 22 травня 2014 року, 38927491, від 26 серпня 2014 року, 40407216, від 1 серпня 2014 року, 40020004, від 3 вересня 2014 року, 40446675).

Виняток становлять справи, які в порядку, визначеному статтею 22 КАС України, передані з одного адміністративного суду до іншого, якщо оплата судового збору вже проведена.

Вимоги до змісту ухвали про залишення заяви, скарги без руху у зв'язку з несплатою судового збору

Залишаючи позовну заяву без руху, суд повинен детально вказати в ухвалі, які саме недоліки допущені, яким чином їх належить усунути і в який строк.

Оскільки переважна більшість позовних заяв, залишених без руху, мають недолік зі сплати судового збору, то слід мати на увазі, що в мотивувальній частині ухвали про залишення позовної заяви без руху суд повинен зазначати:

про необхідність подання оригіналу документа про сплату судового збору або доказів на підтвердження наявності підстав для звільнення від сплати судового збору;

розмір, який повинен сплатити позивач;

реквізити сплати судового збору, якщо підставою для залишення заяви без руху є помилка щодо таких реквізитів.

Тільки в разі зазначення судом усіх цих даних та невиконання позивачем вимог ухвали у встановлений строк суд може повернути таку позовну заяву.

Ухвали про залишення без руху або повернення позовної заяви можуть бути оскаржені особою, яка подала позовну заяву (ч. 5 ст. 108 КАС України). Скарги на ці ухвали є об'єктом справляння судового збору в разі їх оскарження в апеляційному або касаційному порядку (п. 6 ч. 3

ст. 4 Закону № 3674-VI). Якщо вони оскаржені в одній скарзі, то судовий збір справляється окремо як за оскарження кожної ухвали.

Коли провадження у справі відкрито без сплати судового збору і питання про сплату виникло під час судового розгляду справи, то суд ухвалою може встановити строк для усунення цього недоліку. Якщо позивач не усунув недоліку строк, встановлений судом, то в такому разі позовна заява залишається без розгляду (п. 7 ч. 1 ст. 155 КАС України).

Інше законодавство, що регулює питання справляння судового збору

Питання справляння судового збору, крім Закону про судовий збір, регулюється іншим законодавством. Зокрема, відповідно до частини четвертої статті 288 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) особа, яка оскаржила постанову у справі про адміністративне правопорушення, звільняється від сплати державного мита.

Вище зазначалося, що статтею 87 КАС України визначено, що до судових витрат належать судовий збір та витрати, пов'язані з розглядом справи. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом.

Законом про судовий збір, який набрав чинності

1 листопада 2011 року, такі особи не віднесені до кола суб'єктів, які звільняються від сплати судового збору за подання адміністративного позову, а позови з таким предметом не належать до об'єктів, за подання яких судовий збір не справляється.

Разом із цим такий припис частини четвертої статті 288 КУпАП не вступає в колізію з положеннями статті 5 Закону № 3674-VI, якою визначено пільги щодо сплати судового збору, оскільки коло вимог і осіб, які мають такі пільги за цим Законом, не є вичерпним. Цей Закон не містить застережень про те, що закони України та інші нормативно-правові акти до приведення їх у відповідність із цим Законом діють у частині, що не суперечать йому, а лише доручає Кабінету Міністрів України протягом місяця з дня набрання чинності цим Законом підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо внесення змін до деяких законодавчих актів України з прийняттям цього Закону (п. 1 ч. 3 ст. 10 Закону № 3674-VI).

Крім того, у цьому випадку необхідно виходити з того, що норми частини четвертої статті 288 КУпАП є спеціальними нормами порівняно з нормами Закону про судовий збір.

Отже, за подання до суду адміністративного позову про скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення, якою особу притягнуто до адміністративної відповідальності та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу, судовий збір не сплачується у порядку та розмірах, установлених Законом про судовий збір.

Аналіз судових рішень показав, що питання сплати судового збору у справах про оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення є досить поширеними.

Причини виникнення розбіжностей під час вирішення питання щодо сплати судового збору за подання апеляційної чи касаційної скарги в цій категорії справ лежать у законодавчій площині. Тому це питання підлягає негайному унормуванню.

Відповідно до пункту 8 частини першої статті 5 Закону про судовий збір інваліди Великої Вітчизняної війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи звільняються від сплати судового збору.

Згідно з частиною першою статті 22 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» рішення підприємств, установ і організацій, які надають пільги, можуть бути оскаржені до районної державної адміністрації, виконавчого комітету міської ради або до районного (міського) суду.

Пунктом 8 розділу I Закону України від 6 листопада 2012 року

№ 5477-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» частину другу цієї статті викладено в новій редакції. Згідно з цією нормою ветерани війни та особи, на яких поширюється дія цього Закону, отримують безоплатну правову допомогу щодо питань, пов'язаних з їх соціальним захистом, а також звільняються від судових витрат, пов'язаних з розглядом цих питань.

Як свідчить судова практика, суди звільняють від сплати судового збору осіб, визначених у частині другій статті 22 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», за умови, коли спір виник з відносин, що врегульовані цим Законом.

Такі висновки зроблено з аналізу судових рішень, у тому числі ухвал Вищого адміністративного суду України від 23 січня 2014 року (36945755), від 13 серпня 2014 року (40203553).

Отже, відносини щодо звільнення від сплати судового збору врегульовуються не тільки статтею 5 Закону № 3674-VI, яка не містить вичерпного переліку пільг щодо сплати судового збору, а й іншими законами України. Таку правову позицію також висловив Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у пункті 7 постанови від 17 жовтня 2014 року «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах».

Висновки

Вивчення матеріалів адміністративних справ та їх аналіз дозволяє дійти висновку, що суди в основному правильно застосовують положення КАС України щодо справляння судового збору та Закон про судовий збір.

Водночас в окремих справах виявлено помилки щодо застосування ставок судового збору до конкретних платників, недоліки під час визначення характеру заявленої вимоги, неоднакове тлумачення положень законодавства з приводу надання пільг зі сплати цього платежу, відстрочення сплати судового збору та його повернення. Виявлено розбіжності у застосуванні окремих норм Закону про судовий збір судами різних юрисдикцій та недоліки законодавства, що регулює питання сплати судового збору. Підкреслено, що відносини стосовно звільнення від сплати судового збору можуть бути врегульовані не тільки Законом про судовий збір, а й іншими законами України.

У зв'язку з цим пропонується такі узагальнення здійснювати постійно. Більш детального вивчення потребують справи, в яких на заявників поширюються пільги зі сплати судового збору, визначення критеріїв та доказової бази, за наявності яких сплату судового збору може бути відстрочено чи розстрочено, зменшено його розмір чи звільнено заявника від сплати цього платежу.

Для формування єдиної судової практики необхідно регулярно проводити семінари, навчання суддів, помічників суддів, а також включати до навчальних програм Національної школи суддів України питання про застосування Закону про судовий збір, порядку виконання судових рішень про стягнення судового збору, порядку його повернення.

Узагальнення здійснювали секретар Пленуму Вищого адміністративного суду України Смокович М.І. та начальник управління вивчення судової практики та судової статистики Богданюк Н.Л.

Результати узагальнення обговорені судьями судових палат Вищого адміністративного суду України.